

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

У статті йдеться про формування творчості дітей дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва, його вплив на різнобічний розвиток особистості. Образотворче мистецтво розглянуто як універсальна форма вираження духовного світу людини, її матеріальної культури через призму творчості. Висвітлено психолого-педагогічні умови формування творчих здібностей особистості засобами образотворчого мистецтва засобами інноваційної діяльності. Розкрито методи та прийоми навчання, спрямовані на створення емоційного комфорту в активізації можливостей знаходження раціональних способів виконання творчих завдань шляхом застосування інноваційних технік малювання в навчальних закладах.

Ключові слова: образотворче мистецтво, творчі здібності, інноваційні підходи, оригінальні методики, сучасні техніки малюнку.

Постановка проблеми. Кінець ХХ – початок ХХІ століття є перехідним періодом, що характеризується суперечливими тенденціями, нестабільністю, змінами світоглядних позицій, переорієнтацією цінностей та пріоритетів. На сучасному етапі цивілізаційного розвитку особливій актуальності набуває проблема гуманізації змісту освіти, її мети та принципів, що пропагує формування особистості, яка здатна до самоактуалізації, творчого сприйняття світу та соціально значущої діяльності, спрямованої на розвиток і гармонізацію суспільства (В. Андрущенко, І. Бех, А. Богущ, М. Каган, В. Кузь, Л. Левчук, Б. Неменський, І. Смольянінов та ін.).

Мистецтво здійснює широкий і багатобічний вплив на людину. Зустріч з явищем мистецтва не робить людину відразу духовно багатію чи естетично розвинутою, але досвід естетичного переживання запам'ятовується надовго, і людині завжди хочеться знову відчувати знайомі емоції, що були викликані прекрасним.

Існує кілька видів мистецтва: література, музика, образотворче мистецтво, театр, кіно, хореографія, архітектура, декоративне мистецтво й інші. Специфіка кожного виду мистецтва в тім, що воно особливо впливає на людину своїми специфічними художніми засобами і матеріалами: словом, звуком, рухом, фарбами, різними природними матеріалами тощо. Кожен вид мистецтва і мистецтво взагалі звернене до будь-якої людської особистості. А це припускає, що будь-яка людина може розуміти усі види мистецтва.

Педагогічний зміст цього ми розуміємо в тому, що не можна обмежувати виховання і розвиток особистості лише одним видом мистецтва. Тільки сукупність їх може забезпечити розвиток творчих здібностей особистості. З цього, звичайно, зовсім не виходить, що людина повинна неодмінно відчувати однакову любов до усіх видів мистецтва.

Серед різних видів мистецтва, які впливають на розвиток творчих здібностей особистості, важливе місце належить образотворчому мистецтву. Саме зображувальне мистецтво, як вважають дослідники (Н. Сакуліна, Т. Комарова, Р. Казакова, Н. Миропольська, Л. Масол, Є. Белкіна та інші) має особливий вплив на розвиток творчого потенціалу особистості. Воно надає можливість розвивати здатність розуміння особистістю естетичного у формі та змісті художніх творів, емоційного ставлення до прекрасного, розвитку естетичного смаку, здатність отримувати задоволення і насолоду від спілкування з творами мистецтва.

У процесі спілкування особистості з явищами мистецтва накопичується маса різноманітних, у тому числі і естетичних, вражень. Задача педагога – виховати здатність насолоджуватися мистецтвом, розвинути естетичні потреби, інтереси, довести їх до ступеня естетичного смаку, а потім і до ідеалу.

Необхідний розвиток особистості засобами мистецтва – це створення умов для розвитку почуттєво-емоційної сфери особистості, набуття художніх знань, умінь та навичок для розкриття її творчого потенціалу.

Образотворче мистецтво є особливою галуззю освіти, де сьогодні впроваджуються нестандартні, інноваційні підходи, індивідуальні пошуки технологій художнього втілення образів є постійним конструктивним елементом творчої діяльності педагога.

Образотворче мистецтво – це введення особистості у світ творчості, взаємопов'язаної зі світом спостережень, переживань, роздумів. Особистість намагається зрозуміти суть творів мистецтва, що

краса – поняття людське. Досягнення такого творчого рівня розвитку особистості можна вважати найвищим результатом будь-якої технології. Саме в мистецтві простежуються два взаємопов'язані напрямки інноваційних пошуків: один-по лінії відкриття нестандартних, доступних для дітей виражальних засобів створення образів у різних видах образотворчої діяльності, інший – пошуки оригінальної методики роботи над реалізацією творчих задумів дітей. Варто зазначити, що образотворче мистецтво – універсальна форма вираження духовного світу людини, її матеріальної культури через призму творчості, завдання якої для педагога – ввести особистість в світ образотворчого мистецтва, розвинути її зорове сприйняття, сформувані елементарні естетичні уявлення про оточуючу дійсність.

Аналіз досліджень й публікацій. У сучасній літературі творчість визначається як явище художньої культури, а вивчення особливостей її проявів та умов формування – як важлива проблема психолого-педагогічної науки. Розкриваючи роль творчої діяльності у вихованні, навчанні та розвитку дитини, дослідники (Є. Фльоріна, Г. Лабунська, Н. Сакуліна, В. Мухіна, Л. Виготський) водночас зазначають, що між дитячою та професійною творчістю певної відповідності не існує, хоча суспільно-педагогічна цінність її очевидна [2, с. 41]. У творчій діяльності дитина відкриває для себе щось нове, виявляє своє розуміння й ставлення до оточуючої дійсності, що дозволяє дорослим вивчати внутрішній світ. Така оцінка дитячої творчості дає підстави говорити про правомірність розповсюдження поняття "творчість" на діяльність дітей, водночас обмежуючи її терміном "дитяча" й наголошуючи при цьому на умовному характері його вживання. Одним із важливих положень сучасної педагогіки творчості є утвердження думки, що дитяча творчість – "всеосяжне надбання" (Т. Рібо), умова існування дитини в повсякденному житті (Л. Виготський), що дає підставу залучити до творчої діяльності всіх дітей без спеціального добору [2, с. 15]. Щодо об'єктивної природи художньої творчості дитини, то сучасна наука вважає, що первісною формою її прояву є синкретична творчість, тобто така, в якій окремі види мистецтва ще не відокремлені й неспеціалізовані. Цей факт указує на спільний корінь, із якого виокремилися всі види дитячого мистецтва [2, с. 12].

Основи творчого процесу складають утворення з пережитих вражень нової дійсності, яка відповідає потребам самої дитини, іншими словами – "комбінування старого в новому поєднанні" (Л. Виготський). У зв'язку з цим, уважає він, якщо ми хочемо створити міцні основи для творчої діяльності дитини, необхідно поширювати її досвід [2, с. 11].

У визначенні умов формування в дітей творчої діяльності вихідним є положення про соціальне успадкування психічних властивостей та здібностей, привласнення індивідом матеріальної та духовної культури, створеної людством (С. Рубінштейн, О. Леонтьєв, Л. Венгер) [4, с. 45].

За даними науковців, психічна регуляція творчої діяльності здійснюється за допомогою психічних дій, властивих людині, які не виникають природним шляхом, а мають бути привласнені особистістю. Якщо відсутнє цілеспрямоване навчання, таке привласнення може відбуватися стихійно.

Вивчення досліджень Б. Теплова дало змогу констатувати, що естетичне сприймання завжди повинно мати емоційно безпосередній характер, адже, втрачаючи цю безпосередність почуттів, людина втрачає своє емоційне ставлення до об'єктів та явищ, проте безпосередність почуттів неможлива без попередньої підготовки.

Саме мистецтво дає людині не лише можливість переживання почуттів, а й можливість їх пізнання, завдяки чому мистецтво веде до оволодіння та управління ними. У своїх дослідженнях Б. Теплов виділяє два психологічно суттєві моменти, які, на нашу думку, повинні враховуватися у процесі естетичного сприймання:

1. Сприймання краси обов'язково містить оцінний момент. У цьому одна з важливіших відмінностей "прекрасного" від простого "приємного", або того, що "подобається", "дає задоволення". Адже оцінний характер естетичних суджень відображає наявність певного естетичного смаку, без якого неможливе виховання оцінного ставлення та вироблення системи естетичних оцінок.

2. Художньо повноцінне сприймання мистецтва – це активна діяльність, яка стає естетичною лише тоді, коли дає людині естетичну насолоду, тобто "світлу радість", яка виявляється у виникненні особливого почуття, подібного до безкорисливої радості і до захоплення.

Результати аналізу психологічних досліджень свідчать, що вчені-дослідники вагому роль у процесі сприймання творів мистецтва надають асоціаціям: зокрема, розкриття асоціативних механізмів, що лежать в основі утворення уявлень під час сприймання особистістю природи і картини. Уявлення мають різні рівні, які залежать від багатства тимчасових зв'язків, що утворюють ці уявлення; складний образ не виникає відразу в уяві у незакінченій формі, а поступово, у міру включення і виключення все нових і нових слідів тимчасових зв'язків, зростає, доповнюється, змінюється, немовби "повертаючись" до нас різними сторонами. Матеріал окремого сприймання обов'язково підсумовується в уяві з подібним попереднім матеріалом, тому й нові сприймання йдуть хоча б частково прокладеним раніше шляхом, таким чином, під час сприймання нові образи обов'язково пов'язуються зі старими. Цю думку поділяв М. Колесник, який вважав асоціацію (зв'язок між елементами психіки, коли поява одного елемента у певній ситуації викликає появу інших, що пов'язані з ним) важливим психологічним механізмом сприймання. На думку дослідника, асоціації можуть бути поєднані у єдине ціле завдяки минулому досвіду.

Метою нашої статті є теоретичне обґрунтування психолого-педагогічних умов формування творчих здібностей особистості засобами образотворчого мистецтва засобами інноваційної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Успішності розв'язання зазначених завдань сприяють як об'єктивні, так і суб'єктивні умови. Об'єктивні умови полягають у створенні творчої атмосфери на заняттях з образотворчого мистецтва, що знаходить своє вираження в доброзичливому й уважному ставленні до творчих проявів особистості; наявності матеріальної бази, яка дає можливість особистості практично реалізувати творчі завдання відповідно до їх задуму тощо.

До суб'єктивних умов відносять перш за все психологічну готовність особистості до творчого процесу, тобто сформованість системи психічних процесів і утворень, які в своїй сукупності забезпечують їй можливість у більшій чи меншій мірі вирішувати ті завдання, що виникають на кожному етапі зазначеної діяльності. Навчання як цілеспрямований, науково обґрунтований і методично забезпечений процес, метою якого є формування готовності особистості до відповідної діяльності, розглядається як універсальна умова, що поєднує в собі об'єктивні та суб'єктивні умови.

Основною формою організації навчального процесу є заняття зі складною структурою та регламентом, що залежить від вікових особливостей дітей. Крім заняття, в разі необхідності розв'язання тих чи інших творчих завдань використовуються цільові прогулянки, екскурсії, заняття-бесіди з естетичного сприйняття спеціально підібраних творів образотворчого мистецтва, сприйняття літературних та музичних творів, лялькових, телевізійних вистав тощо.

У ході ознайомлення дітей з особливостями творчого пошуку і втілення задуму використовуються такі методи: дослідницький, що спрямований на формування в дитини здібностей до образотворчої діяльності; метод засвоєння слів-понять, що означають еталонні ознаки як предметів та явищ, так і деякі зрозумілі дітям засоби дій, пов'язані з образотворчою діяльністю; демонстрація раціональних прийомів виконання поставленого образотворчого завдання; усна інструкція; бесіда; розповідь, яка супроводжується відповідним ілюстративним матеріалом, який допомагає створити виразний малюнок. На відміну від навчального малювання, зазначені методи передбачають ознайомлення дітей із способами розв'язання суто творчих завдань. В цьому випадку педагог налаштовується на застосування нових засобів роботи з дітьми, продумує відповідно цікаві методи та прийоми роботи. Серед прийомів навчання, спрямованих на створення емоційного комфорту, активізацію уваги, важливе місце займає порада педагога, що поєднує в собі як стимулюючий вплив на дитину, так і певні пропозиції щодо можливостей знаходження раціональних способів виконання того чи іншого творчого завдання. Особливість використання поради полягає в тому, що вона висловлюється в доброзичливій і ненав'язливій формі бажано з використанням наочності. Найбільш сприятливий вік для початку систематичного та послідовного ознайомлення дітей з особливостями творчого пошуку є 5-й рік життя. Це зумовлено тим, що на зазначеному етапі розвитку дитини основні психічні процеси й утворення набувають довольного характеру. Крім того, оволодіння різноманітними видами малювання (предметним, сюжетним, декоративним) і передбаченим у них програмним навчальним змістом служить підставою для вирішення нескладних творчих задач.

Особливість творчих завдань, які пропонуються дітям на початковому етапі оволодіння зазначеною діяльністю, полягає в тому, що підготовчий період щодо виникнення й реалізації задуму ще не носить розгорнутого характеру, їм створюють таку ситуацію, при якій можливість виникнення творчого задуму та визначення способів його втілення здійснюється завдяки досвіду, накопиченому в навчальному процесі.

Освітні технології особистісно-розвивальної педагогічної моделі спрямовані на розвиток у дитини здатності формулювати ідеї та радіти, коли вони реалізовані. За таких умов ця діяльність стає основою, на якій формується позитивна "Я-концепція" дитини. Емоційно сприймаючи оточуюче, природу, її явища, об'єкти, діти часто-густо намагаються відтворити це все в малюнках. Щоб їхні малюнки не були однотипними та маловиразними, педагоги повинні використовувати в роботі такі особистісно-розвивальні технології, що передбачають прямий взаємозв'язок між активним сприйманням оточуючої краси та осмисленням дітьми особливостей і виразності художніх образів, утілених у різних видах живопису.

Обґрунтовуючи вибір техніки нетрадиційного малювання більшість дорослих людей у своїх навичках образотворчого мистецтва досягають багато емоцій поперек того, що вони вміли. Науковці дослідили, якщо такі навички розумової діяльності як мова, почерк, у міру дорослішання людини змінюються й удосконалюються, то розвиток навичок малювання в більшості, чомусь припиняється в ранньому віці. І якщо діти малюють на низькому рівні, то багато дорослих теж малюють як діти, яких би результатів вони не досягали в інших сферах. Варто зазначити, що часто окремі дорослі зі страхом сприймають пропозицію що-небудь намалювати. Причина такого явища в загальноприйнятій культурі нашого суспільства. Адже набагато важливіше вміти читати й писати, ніж малювати. Тому й не варто дивуватися тому, що дорослі не вміють малювати, а діти, закінчуючи початкову школу, кидають займатися образотворчою діяльністю й, таким чином, зупиняють розвиток навичок малювання. Але, як показує досвід, наявність творчих здібностей, починаючи з дошкільного віку, відіграє в житті людини

важливу роль, починаючи від формування особистості й закінчуючи становленням фахівця, сім'янина, громадянина. Проте, важливо пам'ятати, що розважальні техніки можуть бути лише родзинками на тлі традиційних способів роботи. Всі діти люблять малювати. Творчість для них – це відбиття щирсердечної роботи. Зіштовхуючись з красою й гармонією світу, зазнавши при цьому почуття захоплення, вони випробовують бажання "зупинити прекрасну мить", відобразивши своє відношення до дійсності на аркуші паперу. Творчість не може існувати під тиском і насильством. Вона повинна бути вільною, яскравою і неповторною. Не розлучаючись із олівцями, фломастерами, фарбами, дитина непомітно для себе вчиться спостерігати, порівнювати, думати, фантазувати. Для дитини звичні й знайомі сліди, що залишають олівцями, фломастерами, кульковою ручкою й пензликом, але залишається дивним використання пальчиків і долоньок для малювання штампів і трафаретів. Нетрадиційні підходи до організації образотворчої діяльності дивують і захоплюють дітей, тим самим, викликаючи прагнення займатися такою цікавою справою. Оригінальне малювання розкриває творчі можливості дитини, дозволяє відчути фарби, їхній характер і настрій. І зовсім не страшно, якщо ваш маленький художник забрудниться, головне – щоб він одержував задоволення від виконаної роботи.

Визначальним є підбір тематики, змісту робіт, техніки виконання. Зміст і техніки виконання роботи також можуть бути різними залежно від втіленням інноваційних технологій ведення занять з образотворчої діяльності. Варто зазначити, що техніка малювання включає широке коло питань: набуття спеціальних навичок, способів і прийомів, за допомогою яких виконується художній твір, це безпосередній результат роботи художника зі спеціальними матеріалами та інструментами, способи їх використання.

У процесі використання сучасних технік малювання в дошкільників формується емоційна сфера; здійснюється розумовий розвиток (мислення, пам'ять, увага, творчість, фантазія, мова); відбувається моральний та естетичний розвиток особистості; розвивається окомір, зорове зосередження, дрібна моторика; виховується працьовитість, охайність, наполегливість. У поняття техніки включається не лише розвиток ока і руки, їх узгоджена діяльність, а й особливе значення надається вмілому, правильному зображенню контура, форми, кольору предметів. Сюди включається техніка створення ліній, заштриховування, заливки, накладання більш посилених тонів, певна манера малюнка і письма, спосіб використання тих чи інших матеріалів (паперу, олівця, вугілля, пастелі, олійної фарби, акварелі, гуаші, темпері та інші) у співвідношенні з їх якостями і зображувальними властивостями. Діти люблять малювати свічкою, пальцями, долоньками, губами, зубною щіткою, ниткою, соломкою, з використанням кляксографії, на папері, лінолеумі, асфальті, снігу, склі тощо. Розважальні техніки можна використовувати в предметному, сюжетному та декоративному малюванні.

На протигагу традиційності, нетрадиційність дає можливість відійти від стереотипів, надати дитині максимальну свободу в її образотворенні. Нетрадиційні техніки досить прості в технічному плані, діти легко їх засвоюють і отримують задоволення від результатів. Вони також дають дітям унікальні можливості для експериментування, пошуків образів, сміливих втілень на папері незвичайних фантазій, вражень, думок.

Впроваджуючи сучасні техніки малювання з дітьми дошкільного віку, педагогам необхідно формувати у вихованців ключові складники життєвої компетентності: віру у власні можливості; базові якості особистості; самостійність, працелюбність, спостережливість, креативність; творчі здібності; відсутність негативних емоцій; збереження психічного здоров'я дітей.

Сучасні вимоги до проведення занять з образотворчої діяльності в дошкільних навчальних закладах передбачають зв'язок образотворчої діяльності з іншими видами діяльності дітей: ігровою, музичною, театралізованою, тому педагог закінчуючи заняття, створює умови для переходу до іншого виду діяльності.

Узагальнюючи вище сказане, можна зробити висновок, що творче самовиявлення особистості через засоби образотворчої діяльності – це цілеспрямований високо – результативний процес творчого розвитку дитини-дошкільника.

Успішність формування творчості залежить від спрямованості дібраних педагогом методів та прийомів керівництва творчою діяльністю особистості. Стимулюючи пізнавальну діяльність особистості, спонукаючи до творчого пошуку системою методів, демонструванням раціональних способів утілення задуму, безпосереднім керівництвом і співробітництвом, педагог надає цьому процесу ту спрямованість, яка в кінцевому результаті притаманна творчості.

Використані джерела

1. Альтшуллер Г. С. Найти идею. Введения в теорию решения изобретательских задач. Новосибирск, 1986. 254 с.
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. Київ, 2013. 448 с.
3. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте. Москва, 1997. 96 с.
4. Котляр В. П. Основи образотворчого мистецтва та методика керівництва образотворчою діяльністю дітей. Запоріжжя, 2006. 200 с.

5. Matviienko O. Theoretical Basics of Preparation of Teachers to Pedagogical Interaction with Children of Various Age *Intellectual Archive*. 2014. Volume 5. No. 5 (September). Toronto : Shiny Word Corp., Canada. PP. 105–117.
6. Matviienko Olena. Integration of fundamental and practical training future primary school teacher in the context of a new Ukrainian school development *Perspectives of research and development: Collection of scientific articles*. SAUL Publishing Ltd, Dublin, Ireland, 2017. P. 147–150.
7. Шульга Л. М. Розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях з малювання. Київ, 1995. 126 с.

Zhao Yuxiang

ACTUAL PROBLEMS OF THE PERSONALITY'S CREATIVITY FORMING IN THE PROCESS OF INTRODUCTION TO THE ILLUSTRATED ARTS

The article refers to the personality's creativity forming in the process of introduction to the illustrated art, its influence on the development of versatile personality. It is revealed the methods and techniques of training, which are aimed at creating an emotional comfort in the activation of the possibilities which are directed on search of rational ways to reach creative tasks through the using of innovative drawing techniques.

On the basis of the analyzed and generalized theoretical works of a great number of scientists in various scientific fields the author has determined that researchers in such areas as philosophy, sociology, aesthetics, art, psychology and pedagogy consider it advisable to form children's notions of art as an important branch of social culture and spiritual values. In addition to the above mentioned, one should also recall that the growth of democratic tendencies in the life of modern society has prompted the educational system to identify the priority directions of preschool education, among which the formation of values prevails. At the same time, pedagogical accents which affect self-disclosure and self-realization in different types of creative activities, cultivation of a child's personality, study of their opportunities and conditions, and individual development are intensified. On the basis of the research analysis in the area of preschool pedagogy, the peculiarities of perception and understanding of decorative and applied art by senior preschool children are revealed and substantiated: the predominance of visual-imaginative thinking development, which determines the accessibility of decorative and applied art for their perception, because it also graphically reflects life; in the process of perceiving decorative and applied art children focus on the form, leaving out graphic means; the emotionality of children gives them the opportunity to experience their feelings during the perception of decorative and applied arts; children often pay attention to details without seeing the main point, because their ability to entirely perceive artistic images of works of decorative and applied art is insufficiently developed; the perception of works of decorative and applied art by children is significantly influenced by a different cultural level of their parents.

It is determined that the leading importance in modern pedagogical science is given to the emotional and creative development of a child's personality and the process of their aesthetic perception of the surrounding world, but emotionally colored and deeply spiritual impressions received as a result of the beauty perception of works of decorative and applied art and the process of creativity are considered to be an effective means of developing a child's individual comprehensively.

Key words: *art, creativity, innovative approaches and original techniques, innovative drawing techniques.*

Стаття надійшла до редакції 13.03.2018 р.